

5-Noyabr, 2025-yil

**SHAXSIY MA’LUMOTLAR SOHASIDAGI HUQUQBUZARLIKLARNING
SODIR ETILISH SABABLARI, USHBU MA’LUMOTLARNI YIG’ISH,
TARQATISH VA FOYDALANISH OQIBATLARI**

*O`zbekiston Respublikasi IIV
Akademiyasi 3-o`quv kursi kursanti
Xudaybergenov Qudrat Ilxam uli*

Annotatsiya: Maqolada shaxsiy ma’lumotlar sohasidagi huquqbuzarliklarning kelib chiqish sabablari, ularning jamiyat va shaxs hayotiga salbiy ta’siri hamda oldini olish choralari tahlil qilingan. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida shaxsiy ma’lumotlarning noqonuniy yig’ilishi, tarqatilishi va ulardan ruxsatsiz foydalanish holatlari ortayotgani qayd etiladi. Muallif huquqiy savodxonlikni oshirish, axborot xavfsizligini kuchaytirish va xalqaro tajribani joriy etish zarurligini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: shaxsiy ma’lumotlar, huquqbuzarlik, axborot xavfsizligi, himoya, profilaktika.

Annotation: The article analyzes the causes of offenses in the field of personal data protection, their negative impact on individuals and society, and possible preventive measures. It highlights the increasing cases of illegal collection, dissemination, and unauthorized use of personal data as a result of digital technology development. The author emphasizes the importance of improving legal literacy, strengthening information security, and adopting international experience to ensure effective personal data protection.

Keywords: personal data, offense, information security, protection, prevention.

KIRISH

XXI asr — bu raqamli texnologiyalar asridir. Internet, mobil aloqa, sun’iy intellekt va elektron hukumat tizimlarining joriy etilishi inson faoliyatining barcha jabhalarini o’zgartirib yubordi. Bugungi kunda har bir insonning shaxsiy ma’lumotlari — ismi, familiyasi, manzili, telefon raqami, bank hisoblari, biometrik ma’lumotlari turli axborot tizimlarida saqlanadi. Biroq, texnologik imkoniyatlarning kengayishi bilan birga, shaxsiy ma’lumotlarning noqonuniy tarqatilishi, o’g’irlanishi yoki ulardan ruxsatsiz foydalanish holatlari ham ortib bormoqda. Bu jarayon nafaqat shaxsiy hayot daxlsizligiga, balki ijtimoiy xavfsizlik va davlat boshqaruv tizimlariga ham jiddiy tahdid tug’diradi. O’zbekiston Respublikasida shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish masalasi so’nggi yillarda alohida e’tibor markazida bo’lib, 2019-yil 2-iyulda qabul qilingan “Shaxsga doir ma’lumotlar to’g’risida”gi Qonun ushbu sohadagi asosiy normativ hujjat sifatida xizmat qilmoqda. Shunga qaramay, amaliyotda bu qonun talablarining buzilishi, shaxsiy ma’lumotlarni noqonuniy yig’ish yoki tarqatish holatlari hanuz uchramoqda. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar hayotimizning barcha jabhalariga chuqur kirib kelgan. Internet, mobil aloqa

vositalari, elektron hukumat tizimlari, onlayn xizmatlar va ijtimoiy tarmoqlar insonlar to‘g‘risidagi katta hajmdagi shaxsiy ma’lumotlarning shakllanishiga sabab bo‘lmoqda. Bu esa o‘z navbatida ushbu ma’lumotlarning himoyasi, ularni noqonuniy yig‘ish, tarqatish yoki ulardan ruxsatsiz foydalanish bilan bog‘liq huquqbuzarliklar sonining ortishiga olib kelmoqda. Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish masalasi O‘zbekiston Respublikasida ham dolzarb hisoblanadi. 2019-yilda qabul qilingan “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun ushbu sohadagi huquqiy asoslarni belgilab berdi. Shu bilan birga, amaliyotda qonun talablarini buzish holatlari, texnik himoya tizimlarining sustligi va fuqarolarning huquqiy savodxonligining pastligi kabi omillar mavjud.

ASOSIY QISM

1. Shaxsiy ma’lumotlar sohasidagi huquqbuzarliklarning asosiy sabablari: Shaxsiy ma’lumotlar bilan bog‘liq huquqbuzarliklar ko‘p hollarda texnik, tashkiliy va inson omillariga bog‘liq. Quyida ularning asosiy sabablari keltiriladi:

Texnik omillar: Ko‘plab tashkilotlar ma’lumotlarni saqlashda yetarli darajadagi axborot xavfsizligi choralarini ko‘rmaydi. Serverlarning himoyasizligi, shifrlash tizimlarining yo‘qligi, parollarni zaif qo‘llanishi natijasida ma’lumotlar osonlikcha o‘g‘irlanadi.

Misol uchun, ayrim internet-do‘konlar yoki xizmat ko‘rsatuvchi platformalar foydalanuvchi ma’lumotlarini himoyalash o‘rniga ularni ochiq shaklda saqlaydi, bu esa kiberjinoyatchilar uchun qulay sharoit yaratadi.

Inson omili: Ko‘plab foydalanuvchilar o‘z shaxsiy ma’lumotlariga beparvo munosabatda bo‘ladi: parollarni uchinchi shaxslarga beradi, ijtimoiy tarmoqlarda keraksiz ma’lumotlarni oshkor qiladi yoki soxta havolalarga ishonib, maxfiy ma’lumotlarini yuboradi.

Bundan tashqari, ayrim tashkilot xodimlari ham o‘z lavozimidan foydalanib, ma’lumotlarni noqonuniy ravishda uchinchi shaxslarga sotish yoki uzatish hollari sodir etadi.

Huquqiy va tashkiliy omillar: Ba’zi hollarda shaxsiy ma’lumotlar bilan ishlovchi tashkilotlarda maxsus axborot xavfsizligi siyosati mavjud emas. Nazorat mexanizmlarining sustligi, qonunbuzarlik uchun jazo muqarrarligining pastligi ham bu sohaga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Kiberjinoyatlar rivoji: So‘nggi yillarda O‘zbekistonda ham kiberjinoyatlarning ko‘lami ortmoqda. Xakerlik hujumlari, fishing, zararli dasturlar orqali ma’lumotlarni o‘g‘irlash holatlari global miqyosda jiddiy muammo bo‘lib qolmoqda.

2. Shaxsiy ma’lumotlarni noqonuniy yig‘ish, tarqatish va foydalanishning oqibatlarlari Shaxsiy ma’lumotlarning noqonuniy tarqatilishi nafaqat alohida fuqarolarga, balki jamiyat va davlat xavfsizligiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Huquqiy oqibatlar: fuqarolarning shaxsiy hayot daxlsizligi buziladi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 27-moddasida “har kimning shaxsiy hayoti, sir saqlanishi va yozishmalari daxlsiz” ekani belgilangan.

Iqtisodiy zarar: noqonuniy foydalanilgan shaxsiy ma'lumotlar asosida firibgarliklar, bank kartalaridan noqonuniy pul yechish holatlari ro'y beradi.

Ijtimoiy oqibatlar: odamlar orasida ishonchsizlik kuchayadi, fuqarolarning davlat tizimlariga bo'lgan ishonchi pasayadi.

Psixologik ta'sir: insonning obro'siga zarar yetadi, stress, qo'rquv va xavotir holatlari kuchayadi.

Davlat xavfsizligi tahdidi: katta hajmdagi ma'lumotlarning noqonuniy tarqatilishi milliy xavfsizlikka putur yetkazadi.

3. Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishning xalqaro va milliy tajribasi Rivojlangan mamlakatlarda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshiriladi. Masalan:

Yevropa Ittifoqi — GDPR asosida barcha kompaniyalarga foydalanuvchidan aniq rozilik olish majburiyatini yuklaydi;

AQSh — Federal savdo komissiyasi (FTC) shaxsiy ma'lumotlardan noqonuniy foydalanishni nazorat qiladi;

Rossiya Federatsiyasi — “Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida”gi qonun orqali ma'lumotlarni qayta ishlash qoidalarini qat'iy belgilaydi.

O'zbekiston ham ushbu yo'nalishda faol siyosat yuritmoqda. 2020-yildan boshlab Davlat shaxsiy ma'lumotlar reyestri joriy etildi, 2021-yildan esa Axborot xavfsizligi markazi faoliyat yuritmoqda. Bu tizimlar ma'lumotlarning himoyasini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

4. Huquqbuzarliklarning oldini olish va himoya tizimini takomillashtirish yo'llari Shaxsiy ma'lumotlar sohasidagi huquqbuzarliklarning oldini olish uchun kompleks yondashuv zarur. Quyidagi choralar bu borada samarali natija beradi:

1. Huquqiy mexanizmlarni kuchaytirish – shaxsiy ma'lumotlar bilan ishlash bo'yicha mas'ul shaxslarning javobgarligini qat'iy belgilash.

2. Texnik himoyani mustahkamlash – zamonaviy shifrlash, autentifikatsiya va tarmoq xavfsizligi tizimlarini keng joriy etish.

3. Huquqiy madaniyatni oshirish – aholining axborot madaniyatini rivojlantirish, ommaviy axborot vositalari orqali tushuntirish ishlarini kengaytirish.

4. Xalqaro tajribani o'rganish va joriy etish – Yevropa Ittifoqining GDPR tajribasi, AQSh va Yaponiya kabi mamlakatlar amaliyotini o'zlashtirish.

Xulosa

Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bugungi axborotlashgan jamiyatda inson huquqlarining ajralmas qismi hisoblanadi. Huquqbuzarliklarning oldini olish uchun nafaqat qonuniy, balki axborot-texnik va ma'naviy-ijtimoiy yondashuv zarur. Faqat davlat organlari emas, balki fuqarolarning o'zlari ham ma'lumotlarini ehtiyotkorlik bilan himoya qilishi lozim. O'zbekiston sharoitida shaxsiy ma'lumotlar sohasida xalqaro standartlarga mos mexanizmlarni yaratish, fuqarolarning huquqiy ongi va axborot madaniyatini oshirish orqali

5-Noyabr, 2025-yil

ushbu muammolarning yechimi topiladi. Har bir fuqaro o‘z ma’lumotlariga mas’uliyat bilan yondashishi, tashkilotlar esa axborot xavfsizligi bo‘yicha qat’iy siyosat yuritishi zarur.

Davlat tomonidan yaratilgan qonunchilik bazasini amalda to‘liq tatbiq etish, axborot xavfsizligini ta’minlovchi infratuzilmani kuchaytirish va fuqarolar o‘rtasida axborot madaniyatini oshirish orqali shaxsiy ma’lumotlar sohasidagi huquqbuzarliklarni sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni (2019-yil 2-iyul). – O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami, 2019-y., №27.
3. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
4. O‘zbekiston Respublikasi Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023.
5. Mirzayev, B. R. Axborot xavfsizligi huquqiy asoslari. – Toshkent: TDYU, 2021.
6. Saidov, A. X. Inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishning milliy va xalqaro mexanizmlari. – Toshkent: TDYUI, 2020.
7. Karimov, O. R. Axborot xavfsizligi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish masalalari. – “Huquq va demokratiya” jurnali, №2, 2022.
8. European Parliament and Council. General Data Protection Regulation (GDPR) (EU) 2016/679, adopted 27 April 2016.
9. United Nations. Universal Declaration of Human Rights (1948), Article 12.
10. Bazarov, I. M. Raqamli texnologiyalar davrida shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish muammolari. – “Yuridik fanlar axborotnomasi”, №1, 2023.